

RUKOPISNA PJESMARICA IZ LEGRADA

SONGBOOK MANUSCRIPT FROM LEGRAD

Đuro FRANKOVIĆ

7636 Pečuh

Illés Gyula utca 22

Mađarska

gyorgy.frankovics@gmail.com

Primljeno / Received: 10. 4. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 4. 12. 2015.

Pregledni rad

Review

UDK / UDC: 929Montecuccoli, A.

94(436-89)“15”

SAŽETAK

Rukopisnu pjesmaricu kajkavskih popijevaka pod naslovom »Popevke Nedeljne i za Svetke« koju je sastavio kantor Ivan Horvat 1790. pjevane su u naseljima nastanjenim hrvatskim stanovništvom u Međimurju, Prekmurju i Podravini. Ovaj vrijedan rukopis je nastavak brojnih rukopisa nastalih počam od sedamnaestog stoljeća naovamo. Rukopisom se je služio kantor Horvat, naime na taj način mogao se u svakodnevnoj i praktičnoj uporabi oslanjati na pouzdani i uhodani slijed pjevanja duhovnih pjesama u liturgiji.

Ključne riječi: rukopisna pjesmarica, duhovne pjesme, napjevi, liturgija, sveti, kult mađarskih svetaca, katolički nauk

Key words: songbook manuscript, spiritual songs, melodies, liturgy, saints, the cult of Hungarian saints, Catholic teaching

»Joannes Horváth Anno 1790. natus ex Vandalia, e' Possessione Szodisivenecz. Ludi Rector Scholarum Magister, Pinka-Mindszentiensis, VízLendvensis, Szepetnekiensis, Csaktornensis, Stridonensis ... Perlakinsis 1852.«, stoji na prvoj stranici kantorske knjižice Ivana Horvata tzv. »Vendske krajine« (bio bi to ustvari naziv za Slovence na mađarskom, njemačkom i latinskom jeziku od imenice »Vend«), gdje je djelovao kao školski nadzornik i kantor-učitelj.

Ivan Horvat spasio je crkveno kulturno blago, pobožne napjeve, čije note nažalost nije pribilježio, a koje su zorno svjedočanstvo hrvatske crkvene baštine i uporabe čak i na onim područjima, gdje je hrvatska riječ i hrvatska popijevka već utihnula, odnosno pala u zaborav, ili gdje se još brižljivo čuva, obogaćuje, jača i cvjeta – u Hrvatskoj.

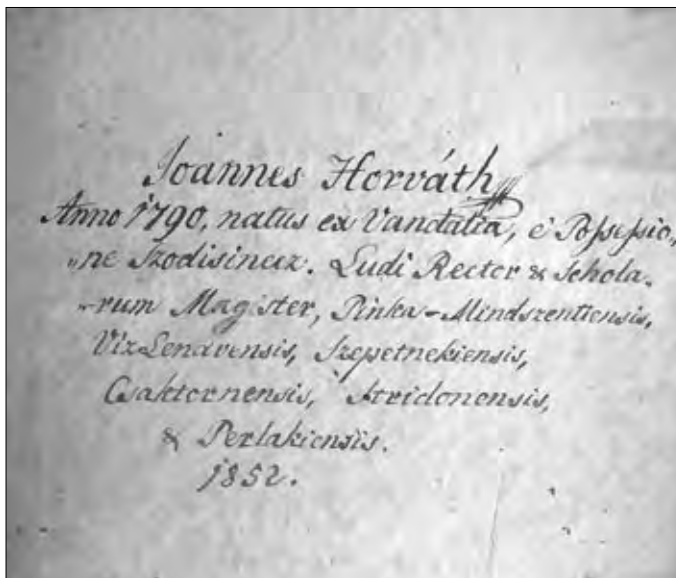
Iz rukopisne zbirke »Popevke Nedeljne i za Svetke« zorno se iščitava iznova utemeljeni Marijin kult, kao i kult svetaca, uostalom i svetaca mađarskog podrijetla i na onim prostorima – Međimurje – gdje je pod snažnim prodorom protestantizma i zasjenjen.

GDJE JE RABLJENA OVA RUKOPISNA ZBIRKA

Ovu rukopisnu zbirku popijevki do 1951. godine sačuvao je Lajoš Oszten, bivši kantor u Legradu te se s njom služio sve do 1981. godine, a naslijedio od Horvata. Oszten će se naći između 1920.-1945. u Legradskoj Gori (Szentmihályhegy, danas već asimilirano hrvatsko-kajkavsko naselje pored Drave, u jugozapadnom kutu Šomođske županije, na drugoj strani rijeke, nasuprot Legradu) koji je bio također kantor-učitelj i ravnatelj mjesne škole. Godine 1952. deportiran je na Hortobágy. Inače, tih godina internirani su za tadašnju Rakošijevu diktatorski ustrojenu državu tzv. »opasni elementi« koji su živjeli u pograničnom području, što je naročito pogodilo hrvatski, slovenski i srpski narodnosni živalj duž mađarsko-jugoslavenske državne granice, a njihov povratak u ranija svoja naselja omogućen je na inzi-stiranje tadašnjeg jugoslavenskog vodsta 1955. godine. Oszten je rukopis 1951. godine poklonio dru Ernestu Eperjessyju, učitelju u Legradskoj Gori, koji ju je 2012. darovao autoru ovoga napisa, smatrajući, kako bi u njoj pohranjeno kulturno blago trebalo ubaštiniti u hrvatsku kulturu, koje se stjecajem

okolnosti vezuje za tri države, te se može smatrati i zajedničkim kulturnom dobru.

Značilo bi to da je pjesmarica bila u uporabi na današnjem području triju država, uostalom i u Sepetniku (Szepetnek), danas već pomađarenom naselju u Pomurju, u Zaladskoj županiji, u Pinkaminszentu (ne znamo da li je bilo hrvatskog živilja u naselju, naime pripadalo je Pornóapatiju koje je naselje jedno vrijeme bilo u vlasništvu zagrebačkog biskupa Benedikta Vinkovića), dok su Prelog (Perlak), Štrigova (Stridóvár) i Čakovec (Csáktornya) nalaze u hrvatskom Međimurju, a preostala dva naselja naći će se u slovenskom Prekmurju: Sveti Juraj (Vízlendva) i Sodišinc (Szodesinc).

Slika 1: Upis na latinskom u pjesmaricu »Popevke Nedeljne i za Svetke«

PONEŠTO O VLASTELI I NJIHOVOJ VJEROISPOVJESTI

Narečena naselja i šire područje u drugoj polovici 16. pa sve do prvih desetljeća 17. stoljeća dolazila su u vezu sa prodiranjem i pojačanjem protestantizma pod vlastelinima koji su prešli na protestantsku vjeroispovijest, tako i grof Juraj Zrinski (pripadala su mu vlastelinstva: Čakovec, Prelog, Štrigova), obitelj Baćanji (Batthyány), kćer Tome Nadašdija (Nádasdy), Oršulja Kanižai (Kanizsai Orsolya), supruga Tome Sečija (Széchy Tamás) – onovremeno smatrala se je jednom od najučenijih žena svoga doba uz koju se vezuje revnosno širenje mađarskog jezika i reformacije – bila je vlasnikom Sepetnika. Danas ovdje imamo katolike i pripadnike reformirane crkve (kalvine) Mađare, dok je hrvatski živalj odnarođen i vjerojatno njihovi su potomci postali katolici.

Nije nam cilj daljnje prikazivanje širenja i jačanja protestanskih učenja, već u svezi katoličke duhovne obnove valjalo bi istaći da su nova vlastela, kao što su bile hrvatskog podrijetla Sara Drašković (Draskovics), supruga Deneša Sečija – ova potonja obitelj u međuvremenu vratila se na katoličku vjeroispovijest – obitelj Estehazi (Eszterházy), Lichtenstein, dakako i grofovi Zrinski, u rekatolizacijskom procesu, odnosno u katoličkoj obnovi odigrali su ključnu ulogu.

Veći dio stanovništva vratio se je početkom 17. stoljeća u okrilje Katoličke crkve, dok drugi dio ostao je vjeran Evangeličkoj crkvi, odnosno Reformatskoj crkvi.

Popijevke su na razumljiv i za svakoga lako shvatljiv način donosile razne sadržaje i melodije o svetcima, o Gospi, što je za vrijeme djelovanja protestantizma bilo u europskim razmjerima brisano iz svijesti puka, ali na ovim područjima u blagim konturima npr. u otisnutim djelima na mađarskom jeziku György Kulcsára npr. *Postille* ipak se iznimno blijedo naziru.

Područje o kojemu je riječ, u drugoj polovici 16. pa sve do prvih desetljeća 17. stoljeća dolazilo je u vezu s prodiranjem protestantizma no zahvaljujući duhovnoj obnovi koju su poticali novi vlastelini veći dio stanovništva vratio se u okrilje Katoličke crkve. Nastankom novih povijesnih prilika u svijesti katoličkih vjernika ponovno je trebalo pojačati nauk Katoličke crkve. I u tomu je duhovna pjesma, kao svojevrsna barokna tvorevina, čija se melodija i tekst lako zapamti čak i u nepismenom puku, dobila naročito težište i značenje.

ZAŠTO BAŠ UGARSKI SVETCI?

Popijevke su na razumljiv način donosile razne sadržaje i melodije o svetcima, o Gospi, što je za vrijeme djelovanja protestantizma bilo u europskim razmjerima brisano iz svijesti puka. Nova Katolička crkvena organizacija u svome hijerarhijskom ustrojstvu obratila je pozornost i ojačanju kulta svetaca, među njima i mađarskim svetcima: Sv. Stjepanu (Štefanu), Sv. Elizabeti (Jalžabeti), Sv. hercegu Imbri (Mirku), »sinu Štefana kralja« i svetom Ladislavu (iz zbirke vremenom ponestale su popijevke), svete Margarete i panonskog svetca, svetog Martina. Na rubnim područjima ugarske države njihov se je kult bio ojačao i istovremeno očuvao s razlogom jer su i u obrani zemlje (kralj Sv. Stjepan a naročito kralj Sv. Ladislav) imali istaknutu ulogu, kao i samo stanovništvo za vrijeme vladajuće kuće Arpadovića i nadolazećih ugarskih kraljeva.

O JAČANJU GOSPINA KULTA

Iz rukopisne zbirke »Popevke Nedeljne i za Svetke«, dakle, zorno se iščitava iznova utemeljeni Marijin kult, kao i kult svetaca, uostalom i svetaca mađarskog podrijetla na prostorima danas u trima državama. U utemeljenju Gospina kulta i u Ugarskoj hrvatski franjevci imali su značajnu ulogu, uz njih se vezuju razna Marijina svetišta, omiljena sastajališta hrvatskih katoličkih vjernika, tako u Judu/ Đudu (Máriagyűd), Turbeku u blizini Sigetvara, u Vodicama pored Baje, u Erčinu (Ercsi) u blizini Budimpešte itd. Vjernici iz Pomurja, Međimurja i Prekmurja hodočasnici su u Marijino svetište u Mariji Bistrici.

Zapisane pjesme nam prepričavaju i obraćaj Mariji, koja pomaže grijешnicima u njihovoj pokori. Podjednako slušajući ili pjevajući ove predivne pjesme, one prosto zadivljuju čovjeka.

Na dan Svećne Majke Božje

Svećnice Majke Božje denes obslužava se,
I zpomenek kak Maria denes v Cirkvu došla je,
Vu čiztoči, i tihoči Bogu alduvala je,
Po Moyzeša zapovedi par Gerlic donesla je.

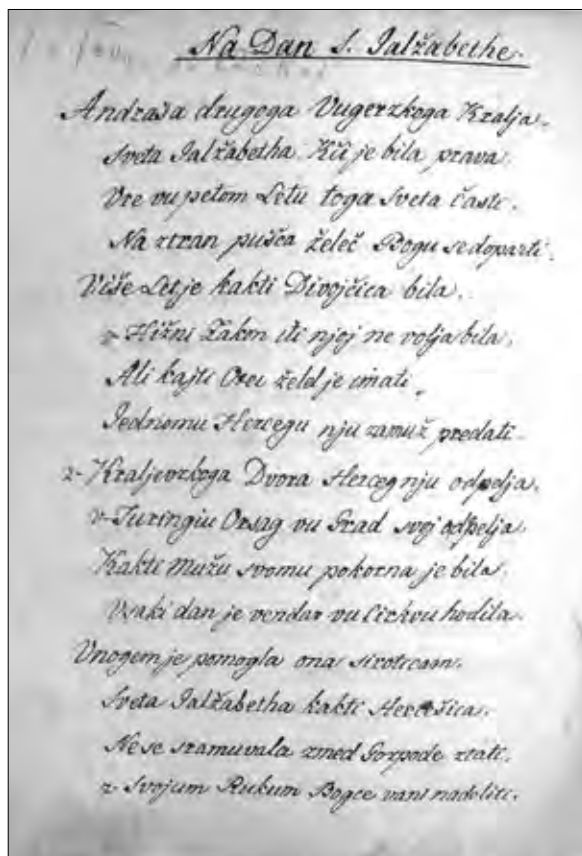
Vredno da se mi vu Sercu vsaki našem genemo,
Majku Božju denes Svećnu pobožno zpomeneemo,
Ar je ona naša Mati, i vse naše ufanje,
Ka nam more vnogo dati celo naše življenje.

O Maria pred te doli mi nevredni padamao,
Vse teškoče i nevolje pred tebe donášamo,
Naj nam biti suprotivna o preslatka Devica,
Neg nam budi miloztivna neba zemlje Kraljica.

Kada dojde ono vreme i življenjeja konec kraj,
Za presveto tvoje Ime oztavit nas onda naj,
Pri nas budi ti nam dvori Svećicu nam v Ruke daj,
I Dušicu nam zprevodi vu nebeski svetli Raj.

* zpomenek – *spomenuti se čega*; denes – *danas*; alduvati (hung.) – *blagosivljati, darovati*; genuti se – (po)krenuti, (po)maknuti; ar – *jer*; vse – *sve*; more – *može*; vnogo – *mного*; doli – *dolje, ispod*; naj – *nemoj, neka*; pri – *kod*; v – u; zprevoditi – *sprovesti, odvesti*; vu – u

Katolički vjernici trebaju biti vođeni primjerom Marije, Majke Božje, odnosno Gospe, kraljice neba i zemlje, a koja i sama živi prema židovskim vjerskim propisima, pravilima i ustaljenoj religijskoj praksi. Ona je utjeha čovjeka smrtnika u njegovoj završnici ili konačnici života, u zadnjem ili skrajnjem času, kada se okončava ljudski životni vijek, a kroz smrt ide se u vječiti nebeski svjetli raj, kuda odlazi

Slika 2: Detalj iz rukopisne kajkavske pjesmarice

čovječja duša. Tada se prema nepisanoj hrvatskoj pučkoj tradiciji samrtniku u ruke stavlja zapaljena svijeća, što je poznato diljem hrvatskih prostora, tako i u naših Hrvata u Mađarskoj. Obično se bližnji opraštaju od osobe koja ih napušta. Svijeća treba biti posvećena na Svijećnicu, blagdan Gospe 2. veljače, ili kupljena i posvećena u nekom Marijinom svetištu.

Mogli bismo zaključiti da duhovne pjesme zapisane u narečenoj pjesmarici imaju značajnu ulogu u jačnju katoličke kreposti i morala hrvatskog čovjeka. One su u mađarskoj Legradskoj Gori pjevane sve do konca četrdesetih godina 20. stoljeća u crkvi Svetog Mihalja po kojemu je dobilo naziv i samo naselje, naime na mađarskom se naziva Szentmihályhegy, gdje se na blagdan Svete Ane (Jane) okupljaju vjernici i sa jedne i sa druge strane rijeke Drave, iz dvije zemlje, Hrvatske i Mađarske.

Staro-nova je Katolička crkvena organizacija među hrvatskim življem na ovim prostorima obratila pozornost i gajenju kulta svetaca, među njima i mađarskih svetaca, a što se zamjećuje uostalom i u pučkoj duhovnoj baštini, tj. u sakupljenim pomurskim »popevkama« i gradišćanskohrvatskim »jačkama«, jednako tako i u molitvicama tiskanih u Mađarskoj od autora ovoga napisa.

BISKUP PADÁNYI I PITANJE JURISDIKCIJE

Upitno je stoga tko je na ovim područjima širio kult svetaca?

Da li franjevci, pavlini ili svjetovno svećenstvo, koje je stoljećima pripadalo pod upravu Zagrebačke biskupije, točnije pod Arhiđakoniat Bekšín. Zagreb je ovamo sve do 1777. godine slao svećenike i u najtežim vremenima, za vrijeme ratnih previranja, osmanlijskih i inih pustošenja vojske i svakojakih pljačkaša, dakako i poslije, dok je jurisdikcija ovog područja za vrijeme vladavine kraljice Marije Terezije (1740.-1770.) dodijeljena Biskupiji u Vesprimu (Veszprém) te je biskup Márton Padányi Bíró dao pandurima protjerati hrvatske svećenike. O biskupu Mártonu Bíró Padányiju zabilježeno je da nije bio naklonjen prema strancima, poglavito ne prema Slavenima. Skoro kroz svoj cijeli životni vijek vodio je borbu sa zagrebačkim biskupom zbog vlasništva (jurisdikcije) zaladskih i šomoških župa. Ova borba nije ostala u okvirima Crkve o čemu ima navoda i u njegovom pismu pisanom sredinom 1750-tih godina: »Ne znam da li se hrvatski veliki i vice župani ljute na vesprimskog biskupa ili biskupiju... ali, kao što sam i sâm iskusio, oni se neobuzdano ljute, ali ne samo in Juribus tempranes već i u duhovnim stvarima. U mojoj dijecezi već su više u trideset župa pobjegli.« Unatoč tome, gdje je bilo potrebno, vodio je skrb o duhovnim potrebama hrvatskih vjernika. Zagrebačkom isusovcu Jurju Mulihu požalio se kako nije naučio hrvatski, ali iduće godine posjetivši hrvatske vjernike u Karadu (danas već nitko ne zna hrvatski u naselju – *autorova opaska*), naučio je nekoliko hrvatskih riječi.

Glede smjera vjerskog života biskup Padányija valja reći kako je bio pristaša kulta Svetog Trojstva te je svoje djelo »Dušu čuvajuće pohođenje« napisao u tom duhu. Poznata su mu još i neka druga djela na mađarskom jeziku. U prevođenju biskup naišao je na podršku požeškog franjevca Jeronima Lipovčića (Hireonymus Lipovchich 1717.–1766.) koji je djelovao na hrvatskom sjeveru u Budimu. Lipovčić

bio je »čovjek znamenit po znanju i redovničkom životu« te je prevodio na hrvatski jezik Padányijev molitvenik *Lelket őriző látogatás...* (Buda 1747.) tj. »Dušu čuvajuće pohođenje«.

Na postavljeni upit nismo zasada u stanju dati odgovor.

U valoriziranju raznih pjesama kajkavske pjesmarice, o datoj problematici, svoj će sud donositi od autora upućeniji stručnjaci. Pored toga gore navedena problematika prelazi naše tematske okvire. Autor ovog napisa smatra se nedovoljno upućenim da bi u tom pogledu mogao bilo što meritorno iznijeti, stručno argumentirati, već namjera mu je prenijeti informaciju o postojanju rukopisne pjesmarice, koja bi eventualno mogla pobuditi interes, a rukopis biti tiskan, možda u Legradu gdje su i pjevane ove popijevke.

SADRŽAJ ZBIRKE – UJECAJ MAĐARSKE CRKVENE TERMINOLOGIJE

Zbirka započinje s ovim prvim naslovom »Popevka od Pr(euzvšenog) Ol(tarnog) Sakramentuma« te slijedi misni red tj. »Pred Mešum blagoslov Cirkveni« pretočen na kraju u latinski tekst. »Pred Prodečtvom« se priziva Duh Sveti, koji ima nastavak u drugoj nabožnoj pjesmi. I »Tretja« popijevka donosi sličan sadržaj, ispjevana je u osmercima s rimom na kraju stihova. Slijed pjesama zorno prati slijed crkvenog obreda, te slijedi »Po Prodečtvu«, »Pred Blagoslovom«, gdje se hrvatski tekst nadopunjuje s latinskim tekstom. U sedmercu su ispjevani »Po Blagoslovu« stihovi s rimom na kraju.

Navodi se ime Jezusa, odnosno Jezusa, Marije i Jožefa, što nedvojbeno upućuje na mađarski utjecaj, na postojanje čak i mogućeg mađarskog izvornika, kada je mađarska crkvena terminologija poglavito na kajkavsko-hrvatskom jezičnom tlu, očito zahvatila širi mah – dakako i ranije, naime i u Vramčevoju *Postili* (1586.) zamjećuje se mnoštvo mađarskih termina – tako susrećemo i druge nazive, npr. Lukač (Luka), Ferenc (Franjo) ili već svojevrсни naziv Jeronimuš – mađ. Jeromoš, a hrvatski Jeronim – koji je možda oblikovan pod utjecajem mađarskog naziva ali ravnajući se prema kajkavskim jezičnim normama, dok pojavljuje se i Valerian u svezi mučenika sv. Lovrenca, sv. Klara, sv. Katarina djevica, sv. Barbara koja je »Kak berš jesi okerščena, Svetom Kerztom Kristuša«, sv. Lucia »vu Varašu Sirakuši«, slijedi sv. Tomaš, sv. Rok, sv. Bartol, sv. Razalia »prez ternja Rožica«, svojim se latinskim nazivom navodi sv. Matheus, nerazdvojivi par za liječenje: sv. Kozma (i) Damjan, te sv. Vendelin, u puku poznat kao zaštitnik stoke – kult mu se razvio pod njemačkim utjecajem i pojavom grofova Eszterházyjevih koji su na svojim vlastelinskim imanjima nastojali ojačati njegovo štovanje, odnosno, u mješovitim baranjskim naseljima nedaleko Pečuha, npr. šokački Hrvati u Vršendi preuzimaju predaje i običaje od svojih suseljana Nijemaca – dakako, pojavljuju se i drugi svetcii. No ne želimo duljiti, navodeći tako i ostale liturgijske pjesme koje variraju glede svog ispjevanog stiha s rasponom od jedanaesterca do šesnaesterca, što u naznakama sugerira nastavak daljnje sustavnije analize, čak i u svezi s mogućim predloščima, na koje se je kantor-učitelj Ivan Horvat onovremeno ugledao i unosio u svoj rukopis. Valja pri tomu navesti još da se je sama misa završavala latinskim pjevom.

ŽIVOT HRVATSKIH KATOLIKA PREMA UZORIMA KATOLIČKE CRKVE

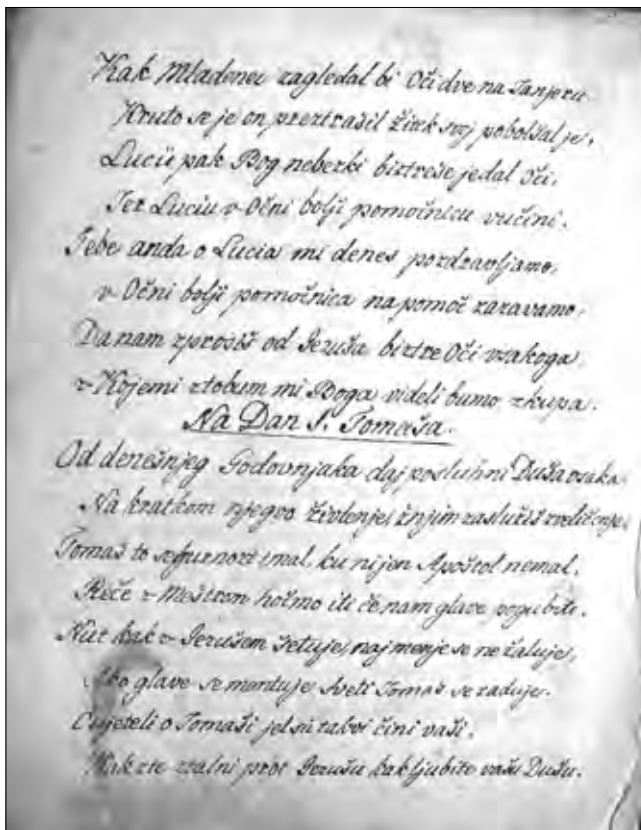
Trebamo naglasiti kako je euharističko slavlje lijepo popraćeno hrvatskom pjesmom, što je od velikog značaja jer su vjernici datu melodiju uvježbali i pjevali, no ne samo u crkvi. Ovo govorim iz spoznaje da mi je i moja majka pjevala uvijek svete pjesme. Značilo bi to istovremeno da je naš katolički puk na taj način ne samo naučio, zavolio već i u svojoj obiteljskoj intimi, da mi je slobodno reći, posegnuo za svetim tekstovima i melodijama, dajući tako na svojstven način odušak svojoj duši, što je bilo i svojevršno osvježanje ne samo za pjevača već i slušatelja. Sveta misa, dakle, nije svojim okončanjem u crkvi i završena, ona je duhovno proživljena i na taj način u užoj katoličkoj zajednici, barem prema mojem poimanju, čak i u pjesmi nastavljena. Sakralizacija uočava se i u obiteljskom domu. Bilo bi to življenje prema katoličkim normama i uzorima. Doista, ako podsjetimo da se u obitelji čitala *Biblija*, da se blagoslovio stan svake godine na Tri Kralja (6. siječnja), kada je ophodio svećenik domove, a i prethodno sa svetom vodom ili kađenjem (Gradišće) na sam Badnjak posvećene su sve prostorije stana, čak je svete vode bilo u sveteonici u stanu, a nalijevala se i u vodu bunara na određene blagdane. U hrvatskoj obitelji nije se govorilo ružno, molilo se tijekom dana, ujutro, pri objedu i spavanju kazivane su

pučke molitvice, koje je čovjek još kao dijete zapamtio za cijeli svoj životni vijek.

Bila bi to autorova osobna zapažanja, što ne mora biti nikakva novina, naime vjerojatno je već iz znanstvenog kulturosociološkog aspekta sve to obrađeno i objavljeno. Međutim, pjevanje hrvatskih duhovnih pjesama, kako u široj katoličkoj zajednici ili njezinom užem obiteljskom okružju, značilo bi istovremeno čuvanje hrvatskog katoličkog duha i duhovnosti, što je i u očuvanju materinskog jezika od velike važnosti i značenja.

Ovakve poveznice su bitne i neodvojive od hrvatskog vjernika, ma gdje se on našao ili obitavao u ma kakvoj jezičnoj sredini. Pjesme se nedvojbeno lako mogu uvježbati, zapamtiti i u datim prigodama interpretirati i na taj način uljepšati ljudsko življenje.

Želimo istaći kako ova rukopisna zbirka popijevaka donosi i pjesme koje su hrvatski katolički vjernici uz pratnju na orguljama kantora-učitelja Ivana Horvata tijekom svete mise skupa izvodili.

Slika 3: Detalj iz rukopisne zbirke pjesmarice

NAZIVI BLAGDANA NA KAJKAVSKOM

Nazivi blagdana možda će i iz jezičnog aspekta biti zanimljivi te se ovim redom navode pod označenim naslovom. Tekst cijele popijevke obično je sastavljen od pet redaka ispjevanih u petnaestercu s početnim navodom »Kyrie«, dok se na kraju drugog, odnosno petog stiha javlja riječ »eleison« što bi se dalo tretirati kao da je posrijedi makaronski stih.

Nova godina naziva se »Mlado leto«, te zaredom slijede »S. Treh Kralje«, »Vuzem«, »Na zastupanje«, »Trojaki«, kao i »Na dan Svetoga Trojstva«, dakako blagdani su i tekstualno popraćeni.

Donose se pjesme pjevane tijekom svete mise: »Na Evangelium«, »Na Cvredo«, »Na Ofertorium« itd., što je zorno svjedočanstvo da je misa izvedena na latinskom jeziku ali uz pjevanje hrvatskih ili nešto rjeđe latinskih popijevaka.

Kantor Ivan Horvat zapisao je popriličan broj »popevaka« koje se mogu pjevati tijekom Božje službe, nudeći i na taj nači iznova nove sadržaje, po broju 45, ne govoreći o imponantno brojnim drugim zapisima, među kojima će se naći »Popevka na dan klečanja«, čak i one dvije za kišu, tj. »Popevka za Dešdj« u kojoj se vjernici obraćaju Jezusu za pomoć:

Daruj nam Dešdja vugodnoga,
Pomiluj grešnika nevoljnoga
...
Ne kaštiguj ti nas z-velkom sušom.
Glej kak vnogo ljudih suze toči,
Koji išču pri tebi pomoći.

* dežd – kiša; vugodan, - na, -no – ugodan, -na – no; kaštigovati – kazniti koga; iskati – tražiti

Hrvatsko pučanstvo i na ovim područjima bavilo se je uglavnom ratarstvom te je beričetna godina ovisila i od izdašnih oborina, dok se suša smatrala pošasti koja donosi glad. U svezi ovim mogao bih dodati da se narod u svim hrvatskim naseljima u Mađarskoj u danima nesnose ljetne žege i danas moli za kišu. U podravskom Brlobašu (Szentborbás) poslije »večernice« ili litanije krenula je procesija žena na čelu sa dječakom od šest godina, koji je bio nag, kao od majke rođen, u rukama noseći križ. Ovaj se križ nosi na čelu kolone tijekom sprovođa. Išlo se je do obližnje bare te je dječak zagazio u vodu i zabo je križ. U međuvremenu ovaj se čin ponavljao i naredne nedjelje, itd. zaredom, uvijek dublje i dublje je zabođen križ, dok nije stigla kiša. U susjednoj Potonji (Potony) isto je bio poznat ovakav ritual, s malom izmjenom da je gola djevojčica nosila križ do kanala. Pučka pobožnost, odnosno praksa, ima i takvu pozadinu u kojoj se neizrečeno javljaju u preminuli pretci koji žeađaju na onom svijetu.

...
Blagoslovi Polje Gore,
I naše celo Imanje.

Daruj nam vugodnoga Deždja,
Ar je suša prevelika,
Kak si negda na Proroka,
Lepo prošnju Eliaša.

Tak nam sad na našu prošnju,
Pošli Deždja vugodnoga,
Da budemo bolje mogli
Tebe na veke dičiti.

*ar – jer; kak – kako; negda – nekada; prošnja – prosidba, molba; dežd – kiša

U osmercu ispjevanim stihovima obraća se Isusu tj. Jezusu, čiji naziv se javlja i u obliku deminutiva, npr. kao Jezušek. Vjernici da bi spasili ljetinu obraćaju se Bogu, Isusu, da im u tim nevremenima (suša) pomognu, služeći se molitvom, navodeći analogiju s prošnjom Eliaša, tj. molbom i molitvom sv. Ilije, želeći na taj način pridobiti naklonjenost svevišnjih.

Gromovnik Ilija ovdje se samo u naznakama navodi, aludirajući na njegovo djelo poznato iz *Starog zavjeta*, kada četrdeset dana nije bio kiše te on molitvom postiže da padne potrebna oborina. Prema legendama podravske Hrvata u Mađarskoj o sv. Iliji ovisi i žitni rod. Uz rečeno nadovezuju se i druge analogije o sv. Iliji. U pučkoj tradiciji srednjoeuropskih naroda ovaj često puta hiroviti svetac ima svoj stanovit kult, poglavito u slavenskih naroda, tako i u Hrvata, naime naslijedio je osobine poganskog glavnog boga, gromovnika Peruna. U pučkoj pobožnosti u liku sv. Ilije prepliću se učenja iz *Biblije* ali i stara vjerovanja, legende i predaje, dakle, svetac ima i pažnjevjredne zasebne odlike.

U nastavku rukopisne zbirke »Popevke Nedeljne i za Svetke« pribilježene su pjesme koje je naknadno unosi sakupljač Ivan Horvat u svoju zbirku, ali su one dulje od onih već ranije navedenih sastavljenih od pet redaka. Kantor Ivan Horvat je na taj način osigurao za sebe i svoje vjernike jedan širi, impresivniji, privlačniji i vazda svjež repertoar, s pouzdanom rezervom za mogućnosti variranja izvedbenih melodija tijekom misne službe.

OPJEVANI KRALJ SVETI STJEPAN

I tako stigismo do prve pjesme o svetom Stjepanu (Szent István) čiji blagdan 20. kolovoza u Hrvata poznat je nazivom *Kraljevo*, a slavljem diljem Ugarske Kraljevine, pa tako i u hrvatskim zemljama, u naše dane to je državni praznik u Mađarskoj.

Popijevka sastavljena je od dvanaest strofa, ispjevana u petnaestercu s rimama na kraju stiha.

U prvoj pjesmi iznose se vrline Stjepana kralja:

...
 Lepe Cirkve je zezidal i podelil Biškupom,
 K tomu Redovnike vpeljaj iz prelepim navukom.
 Poganinam puta kazal vno gem grešnom bludnikom.

*cirkva – *crkva*; zezidati – *sazidati*; biškup (germ.) – *biskup*; vpeljati – *voditi, dovoditi, odvesti*; navuk – *učenje, nauk*; vno gem – *mnogima*

Odista, bio je kralj kojemu mađarski narod može zahvaliti svoju opstojnost, naime moglo se je birati ili nastaviti poganski način življenja – što je bila sama propast! – ili biranje kršćanstva i feudalnog ustrojstva države. Stjepan kralj se je opredijelio za rimokatolički crkveni obred; u mađarsku državu dovodio svećenike sa zapada, tako i hrvatske – o tome svjedoči popriličan broj izraza u uporabljenj crkvenoj terminologiji na mađarskom jeziku – obračunao se sa sljedbenicima stare poganske vjere i pomoću pape ustalio i učvrstio katolički crkvenu strukturu i državno feudalno ustrojstvo, čiju je jednu podlogu činilo uopravo učeno svećenstvo, našto se aludira i u popijevci: »prelepim navukom« i na redovništvo, kojima je darivao feudalne povlastice i posjede.

Njegovo dobročiniteljstvo je posvećeno. U stihovima se navodi kako mu je »Desna Ruka« i poslije smrti ostala cijela. O njoj valja znati da je nepoznatim putom stigla u Dubrovnik, vjerojatno su je od osmanlijskih vojaka otkupili dubrovački trgovci, koji su uživali u od Osmanlija dobivenim povlasticama, jednako tako unosna trgovina – smjer sjever-jug – bila je u njihovim rukama te slijedili su put vojnih pohoda turskih osvajača i otkupili plijen od grabežljivih pljačkaša. No prema drugim izvorima pretpostavlja se da je sveta desnica kralja Stjepana dospjela u Bosnu, tamo su ju otkupili dubrovački trgovci. Oko 1590. prenijeli su je u samostan dominikanaca u Dubrovniku. O njezinom postojanju dvjesto godina u javnosti ništa se nije znalo.

Za vrijeme Marije Terezije 16. travnja 1771. vraćena je mađarskom narodu koga se i dotiče, uz odobrenje hrvatskih crkvenih vlasti. Svake godine na blagdan sv. Stjepana 20. kolovoza nosi se u svećanoj povorci u Budimpešti, a zna se ponijeti i u druge mađarske gradove.

Životopis sv. Stjepana kralja nadopunjuje se u zadnjoj strofi pjesme, naime njegovo je rođenje bilo već od samog početka blagoslovljeno, u našem čitanju značilo bi to da je njegovo kraljevstvo i neizrečeno nebeskog podrijetla, te odobreno od Isusa i Gospe.

Sveti Štefan vu Vutrobi, pervo neg se narodil,
 Od Jezuša i Marie, posvećen vre on je bil,
 Zatem Vugerska naj vekša bil je svetlost i dika,
 Komu budi od nas ljudi hvala i čast velika.

* vu – *u*; vutroba – *utroba*; pervo – *prvo*; neg – *nego, već*; Jezuš (hung.) – *Jezus, Isus*; zatem – *zatim, poslije*; Vugerska – *Ugarska, Mađarska*; komu – *kojemu*

Mađarska se razlogom smatra i danas Marijanskom državom što dobija naročito težište poslije oslobađenja zemlje od osmanlijskih osvajača u drugoj polovici 17. stoljeća.

Druga pjesma i po stilu odudara od ovdje već priopćene popijevke, koja je posve mogući prijevod neke nama još zasada nepoznate mađarske pjesme.

Srečna Panonia, Slavna Domovina Štefana,
 Kak velike vredne dike kinč imaš,
 Estergomzki lepi varaš Vugerski,
 Iz koga ov Cvet izhadja.

* varaš (hung.) – *grad*; vredan – *dragocjen, skupcjen*; kinč (hung.) – *blago*; vugerski – *ugarski, tj. mađarski*; iz koga – *iz kojega*; ov – *ovaj*; izhadati – *izlaziti*

Prema pjesmi u toj ugarskoj zemlji nije bilo mira, postojale su »bolvanzke bludnosti nore«, što bi značilo da je poganska bludnost zavládala, kada se je molilo balvanima, što je karakteristično za norce tj. budale, bez »bližnjega ljubavi«, i tada Bog daje da se rodi apoštolski Štefan kralj, koji je nastojao:

...
Svetlozt vere odperti Kristuševe,
z Ztrahom Božjem vse napuniti.

Zove redovnike Jezusa verne Nameztnike,
Da šetuju nazveščuju ze vseh ztran,
Put pravice kem vu tmice ne bil znan,
Slepo ljudstvo k Nebu ravnaju.

* *tmica – tama, mrak*

Kralj Štefan je nastojao da Isusa diči svaka duša, i »na čast Majke Marie« služeći pri tomu svojim podložnicima »z Lepum peldum, i navukom«, tj. primjerom i učenjem. Pjesnik obraća se u stihovima i »vernim Vojakima Štefana« i samom kralju, koji je bio:

Otec Siroticam, branitel on je bil Vdovicam,
Redovnike ljubil Kloštre i Cirkve,
Betežnike je krepil vse nevoljne,
Ludstvo zdrežaval veselo.
Dog Dušu predal je Bogu.

* *betežniki (hung.) – bolesnici*

Prokomentirati gornje navode čak i nije potrebno, naime oni trebaju biti primjerom vladarima (i današnjim državnim vođama!) od kojih se s pravom traži i očekuje da budu socijalno osjetljivi i da vode o svom puku materijalnu i duhovnu skrb.

MILOSRDNA SMRT

Čovječja duša da bi dospjela u raj, prema svjedočanstvima hrvatskih pučkih molitvica mađarskih Hrvata, po nju stižu vodiči duša na drugi svijet: Sveta Tri Kralja, Sv. Barbara, Sveti Mihalj, anđeli, dok Gospa pobožnom čovjeku osigurava milosrdnu smrt i nebeski raj.

U rukopisnoj pjesmarici naišli smo na sljedeća svjedočanstva ili potvrde o raj, opisanom, gdje se duše vesele i raduju:

...
Poglavnik ada Svet Mihalj z-Luciferom boja bije,
Lucifera je obladal ter njega vu pekel pregnal.
Zdravo Angel Sveti Mihalj Boga zmožnoga Arkangjal
Koj Duše zprevodjuješ vu Nebo zapeljuješ.
Zapeljaj nas vu veselje, vu nebezko raduvanje,
Sveti Mihalj občuvaj nas, da hudi Vrag nezbludi nas.
Hvalemo mi vsi zkup Boga, toga Kralja nebezokoga
Ki je Svetog Mihalja Duš poztavil branitela.

* *ada – bome, pravoda; obladatai – svladati, pobijediti, nadvladatai; pregnuti – baciti, rinuti (?); zmožan, -na, -no – snažan, -žna, -žno, moćan, silan, jak, čvrst; zprevoditi – odvesti, odvoditi; zapeljati – navesti, uvesti; hudi – loš, opak, podmukao; zbluditi – pobluditi*

Mogli bismo zaključiti da duhovne pjesme zapisane u ovoj kajkavskoj pjesmarici imale su značajnu ulogu u jačnju katoličke kreposti i morala hrvatskog čovjeka.

EPILOG

No osim toga, koliko još zanimljivih pojedinosti, detalja sadrži rukopisna ostavština zaslužnog kantora-učitelja Ivana Horvata, o čemu će znanost, nadati se je, vremenom moći više reći, ali prije svega trebalo bi nastojati da bude zbirka tiskana i ubaštinjena u hrvatski književni i duhovni korpus, navodeći, kako treba srasti ono što je povezano i neodvojivo jedno od drugoga.

SUMMARY

A songbook manuscript containing kajkavian songs, entitled »Sunday and Holiday Songs«, was collected by the cantor Ivan Horvat in 1790. These songs were sung in Croatian villages in Međimurje, Prekmurje and Podravina. This valuable manuscript is one in a series of manuscripts made from the 17th century until today. Cantor Horvat used the manuscript in everyday practical usage as it enabled him to rely upon a solid and stable flow of singing spiritual songs in liturgy.